

PREFACI

El Congrés, un homenatge permanent a Moreu-Rey

La vigília del Congrés d'Onomàstica de Barcelona (XVII Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica), després d'una llarga malaltia, tancava definitivament els seus ulls a la llum Enric Moreu-Rey. Perdfem així un gran savi, un magnífic docent, un historiador de primera línia, el més ferm impulsor de l'Onomàstica catalana.

Al llarg dels mesos de preparació del Congrés, el Comitè organitzador havia manifestat a Moreu-Rey el seu desig que aquella assemblea científica constituís un homenatge a la seva persona. Almenys que la taula rodona tingués aquest caràcter. Moreu-Rey s'hi va negar en rodó. Els organitzadors estàvem disposats a complir la seva voluntat. Però, aquell trist dimecres de febrer de 1992 es va deixar. Desapareixia aleshores el compromís del silenci que la seva excessiva modèstia ens havia imposat i podfem actuar d'acord amb imperatius de justícia, convertint el Congrés —el Congrés de les seves il·lusions— en un homenatge permanent a la seva persona i a la seva obra. El seu nom va emergir a cadascun dels seus actes enmig d'ulls espurnejants de dolor i enyorança.

Creiem que ell s'hauria sentit feliç davant el nivell estimable de les contribucions científiques presentades a les sessions del Congrés i davant el clima de treball i cordialitat que s'hi va respirar. Que ens sigui permès recordar algunes facetes de la seva obra i de la seva personalitat.

La personalitat de Moreu-Rey

Quan repassem el currículum de Moreu-Rey, crida la nostra atenció tant la pluralitat de matèries i interessos que el van atreure com l'aprofundiment seriós en la recerca onomàstica.

Moreu-Rey va dedicar-se de manera activa a l'ensenyament de diverses disciplines i en centres diversos. Durant 30 anys va explicar llengua espanyola, llengua francesa, geografia i història al Liceu francès. Va tenir també la responsabilitat de l'ensenyament de francès a l'Escola d'Idiomes Moderns de la Universitat de Barcelona (1955-1979). Es va encarregar igualment d'assignatures diverses de quatre departaments de la Facultat de Filosofia i Lletres de la mateixa Universitat, en la qual va entrar com a professor el 1969 (Llengua Espanyola, Filologia Catalana, Filologia Francesa i Provençal, Història Medieval); des del seu lloc de catedràtic contractat, va dirigir tesis de Llicenciatura i de Doctorat, especialment sobre temes d'onomàstica; un cop jubilat, va impartir generosament cursets de Tercer Cicle entorn de l'Onomàstica, el camp de recerca que va ocupar la major part de la seva vida. Era un professor competent, laboriós, dinàmic, brillant.

Però Moreu-Rey no s'acontentava amb la simple transmissió del saber, sinó que ell mateix enriqueix aquest patrimoni amb les seves recerques originals sobre disciplines varies, com l'onomàstica, la història, la lingüística, la bibliografia. Prop de 200 títols constitueixen un testimoni de la seva vocació d'investigador i de la dimensió del seu treball.

Deixant de costat la seva obra d'historiador (amb contribucions sòlides com la que tracta de la Il·lustració a Catalunya o de la immigració francesa), de traductor del portuguès, català i castellà al francès, de creador en aquestes tres darreres llengües i de productor de llibres escolars d'ensenyament del francès, cal destacar la seva aportació a la lingüística, d'una manera especial a l'Onomàstica. Així, la seva monografia sobre la toponímia i antroponímia de Caldes de Montbui es convertia en un model d'estudi per la quantitat de materials recollits, sincrònics i diacrònics, i pel mètode aplicat. La següent recull importants sobre l'onomàstica de l'Albiol, Passanant, Belltall, Pla de Barcelona. La seva tesi doctoral sobre Sant Martí el va obligar a recórrer tot Catalunya per tal d'estudiar la devoció al bisbe de Tours i les seves repercussions en la toponímia catalana. Els seus contactes puntuals amb la toponímia li van servir les bases d'un estudi de conjunt (1965), publicat en una segona edició augmentada (1982), *Els nostres noms de lloc*, on assaja una classificació dels topònims i exposa els mètodes a seguir i els problemes plantejats; una obra de rigor científic, però alhora utilíssima als dilectants. Polemista ardent, va censurar la fantasia d'alguns investigadors, algunes propostes normativitzadores o la ignorància de qualque agosarat teoritzador.

Moreu-Rey va ser també un devot de l'antroponímia, tan fortament lligada a les qüestions toponímiques. En efecte, ell és l'autor del primer manual sobre motius catalans, que estableix les bases d'aquest tipus de recerca tan atractiu, *Renoms, motius, malnoms i noms de casa* (Barcelona, 1981), per a l'elaboració del qual ja es va servir de mitjans informàtics. Una altra obra, quasi pòstuma, *Antroponímia. Història dels nostres prenom, cognoms i renoms* (Barcelona, 1991) recull tota la seva producció sobre aquest tema. Posseïdor d'una prosa clara, didàctica,

allunyada de tot fullatge retòric, però rica en parèntesis (sovint omplerts d'ironia), mestalla els enunciats contundents (rèpliques, denúncia d'errors o de mètode) amb paràgrafs de dubte aconsellat per la prudència; la seva lectura, que s'ha de fer amb llapis prest a l'anotació i al subratllat, resulta sempre instructiva i enriquidora.

La Societat d'Onomàstica, que ell va fundar, ha reunit i coordinat els investigadors universitaris i autodidactes sobretot a través del seu *Butlletí*, que acull les seves contribucions —i del qual Moreu va ser ànima i motor—, i dels col·loquis anuals on es debaten els problemes de l'onomàstica catalana.

Moreu-Rey era un savi desconcertant que unia l'erudició a l'esclat, la llibertat al dogmatisme, l'agressivitat a la cordialitat, la crítica a la tendresa... Però tothom admirava la seva enorme capacitat de treball, el rigor del seu mètode, la profunditat del seu saber. En reconeixement als seus mèrits, els seus col·legues, amics i deixebles li van dedicar el 1988 una miscel·lània d'homenatge; el Govern francès el va nomenar "Officier d'Académie" i l'Ajuntament de Barcelona li va atorgar la Medalla d'Or de la Ciutat. Honors ben merescuts. Perquè, després de Balari, introductor el segle passat dels estudis d'Onomàstica a Catalunya, i de J. Coromines, autor de l'*Onomasticon Cataloniae*, diccionari etimològic dels topònims catalans, Moreu-Rey ha inscrit el seu nom amb lletres d'or en el món de la investigació onomàstica romànica.

El contingut del Congrés

Si desviem ara la nostra atenció al contingut de les aportacions científiques al Congrés, cal reconèixer que no podia ser més ric i atractiu. Gràcies a la saviesa dels ponents, ens hem il·lustrat sobre la relació entre minories ètniques i onomàstica (Kremer), la consideració dels noms propis des de l'angle de la lògica (Serrano), la toponímia de València segons el plànol de Tosca de 1704 (Rosselló Verger) o els problemes toponímics traduïts a la cartografia (Lleonart).

Malgrat la limitació derivada dels temes d'estudi proposats, han estat presentades una quarantena de comunicacions, de caire tan sincrònic com diacrònic, d'autors procedents de totes les àrees del domini. Ens ha complagut —com li agradava a Moreu-Rey— que, al costat dels filòlegs i lingüistes, s'hagi pogut sentir la veu de cultivadors de l'onomàstica procedents de camps aliens a la lingüística que han fet descripcions precises, acurades, d'espais que coneixen amb profunditat. Tan de bo que els futurs congressos mantinguin aquesta fructífera convivència.

El contingut de les comunicacions ha estat vari. La toponímia urbana del Cap i Casal ha atret l'atenció dels nostres estudiosos: la Barcelona antiga i moderna, els barris de Gràcia, de Can Tunis. Però també altres ciutats i pobles dels nostres Països: Perpinyà, capital d'al·luvió i d'abassegador contacte de llengües; de Lleida, Cervera, Castelló, Torres del Bisbe, Benimantell, Dénia, Vilafamés,

Viladecans, Mequinensa, Elx, Sueca, Torres Torres, Algar; també els masos d'Osor i de Castell de Cabres. La consideració diacrònica ens ha acostat a la toponímia de la Catalunya romana a través de l'epigrafia i també a la del segle XVIII. Igualment han estat exposats problemes concrets en nuclis urbans precisos, com la substitució de topònims religiosos a Manresa (1936), els ponts i pontarrons de la mateixa ciutat o els criteris de retolació de carrers a Agullent.

No han mancat tampoc els enfocaments interdisciplinars com els lligams entre lèxic dialectal i toponímic, les figures retòriques a l'Onomàstica, els horitzons teòrics de l'onomàstica literària, l'onomàstica i els mitjans de comunicació, etc.

La Taula Rodona sobre els estudis d'onomàstica, formada per especialistes que representaven els cinc grans dialectes —tot i que hem de lamentar que en aquestes actes només hi apareixen quatre intervencions—, ha resultat de balanç positiu i força esperançador pel que fa al futur.

Algunes conclusions

Al llarg de les jornades del Congrés i com a fruit de debats i contrastació de punts de vista, s'han desprès inquietuds, preocupacions, estratègies que, a guisa de conclusions, intentarem sintetitzar.

Necessitat de recórrer a la documentació sigui per a descobrir unitats caigudes en l'oblit, sigui per a procedir a la formació d'un inventari complet de formes; treball urgentíssim en el cas d'espais que es troben al llindar de la despoblació.

Interès de la comparació de formes de comarques diverses així com del parangó amb casos paral·lels d'altres dominis lingüístics.

Importància del mètode estadístic per tal de corroborar o invalidar apreciacions simplement intuïtives.

Necessitat de lluitar al nivell que sigui per tal de retornar el nom genuí allà on la contaminació lingüística n'hagi imposat un de foraster o de deturpat.

Que a l'hora de batejar carrers o places es tinguin en compte els noms genuïns, adherits secularment a la terra, o els de persones rellevants, lligades al país, i s'eviti que se n'hi instal·lin d'altres aliens a la nostra història i la nostra cultura.

Tenir present que la proliferació de variants toponímiques exigeix una selecció, emmarcada en la normativa, que a voltes s'enfronta a la sensibilitat popular. Pot ajudar a paliar el problema la distinció entre codi escrit i codi parlat i, dins aquest, entre registre formal i informal.

Continuar fent estudis monogràfics, sincrònics i diacrònics, de toponímia i antroponímia, de caràcter puntual.

Assajar, ensems, la formació d'una banca de dades de topònims i antropònims (la d'aquests, ja iniciada pel PatRom i la d'aquells, per l'Institut Cartogràfic de Catalunya) per tal d'inventariar tota l'onomàstica catalana.

Intentar omplir un buit en els estudis d'onomàstica integrant aquests en un marc teòric.

Gratituds

Si el Congrés va constituir un èxit va ser gràcies a l'eficaç col·laboració de persones i entitats diverses. En primer lloc, volem manifestar la nostra profunda gratitud als companys del Comitè organitzador, que han treballat amb entusiasme en les tasques de preparació i funcionament dels actes del Congrés, en especial a Maria-Reina Bastardas i Rufat i a José Enrique Gargallo Gil, editors d'aquestes actes, així com a un magnífic grup d'estudiants que han atès els congressistes amb simpatia i eficàcia. La gratitud es fa extensiva a totes les institucions, ressenyades al lloc pertinent, que amb el seu ajut econòmic han contribuït a fer front a les despeses del Congrés, o que amb el seu suport moral (Institut d'Estudis Catalans, Institut Cartogràfic de Catalunya) han subratllat el valor científic de la nostra assemblea. Gràcies, finalment, a tots els assistents que, amb les seves intervencions, com a dissertants o com a oients, han fertilitzat d'alguna manera els vells camps de l'Onomàstica o n'han artigit de nous.

És unànime el reconeixement de la magnífica funció que exerceix la Societat d'Onomàstica, creada i sostinguda per Moreu-Rey. S'han acabat així els estudiosos de toponímia i antroponímia que treballaven individualment, isoladament, sense saber què es feia al costat ni com es feia. Els seus butlletins i col·loquis han esdevingut palestra oberta on autodidactes i científics de disciplines varies debaten, matisen, aclareixen, embullen, plantegen, replantegen infinits problemes de la nostra Onomàstica. Tot ho devem a l'empenta, tenacitat i saber d'Enric Moreu-Rey. Siam dignes hereus de la seva obra i el seu entusiasme. No deixem acugular una flama tan viva i esclatant.

Jaume Mascaró
Joan Veny